

Mestari- ajattelijota valla valtiota

Saksalaisia filosofeja vuosina 1945-1948

”Nykyiset olosuhteet estävät monia tunnettuja filosofisia ajattelijointa heti tukemasta meitä” —näin ilmoitettiin filosofisen elämän ensimmäisistä, vielä vaimeista pyrinöistä suur-Saksan valtakunnan raunioidella. Ne löytyvät *Zeitschrift für philosophische Forschungin* ensimmäisen numeron (1946) pääkirjoituksesta. Lehti oli ylipäätään ensimmäinen filosofinen ammattilehti, joka ilmestyi Saksassa sodan jälkeen —ja sekin amerikkalaisen sotilashallinnon luvalla. Hienovarainen vihjailu antaa vain aavistaa, miten tukalia ”nykyiset olosuhteet” olivat filosofien kasteille, joka ei ollut vielä päässyt eroon lähimenneisyyden varjosta. Kansallissosialismin tappio oli hetken myös ”saksalaisen hengen” tappio.

Miten filosofit olivat päätyneet tuohon tilanteeseen? Sikäli kuin heitä ei oltu vainottu poliittisina vastustajina tai ajettu maanpakoon, he olivat vuonna 1933 sovittaneet teoriansa ja käsitteensä uusiin valtasuhteisiin. Puolue sai uusia jäseniä ja Hitlerille osoitettiin suosiota. ”Saksan korkeakoulujen ja yliopistojen professorien vetoamista Adolf Hitlerin ja kansallissosialistisen valtion puolesta” (12.11.1933) voidaan lukea kuin henkisen aatelin sukupuuta. Vakinaisten filosofian professoreiden joukosta tunnustuksen allekirjoittivat Martin Heidegger, Hans Freyer ja Theodor Litt, eteenpäin pyrkivien yksityisdosenttien ryhmästä Otto Friedrich Bollnow, Hans-Georg Gadamer, Arnold Gehlen ja Joachim Ritter. Kansallissosialistinen valtio antoi heidän ajattelulle suunnan ja päämäärän.

”Rodusta” kehkeytyi innokkaasti pohdittu filosofinen käsite, kun taas käsitykset universaalisuudesta ja yleisestä menettivät merkitystään. Muuten oli tuskin käsitettä tai aatetta, jota ei kansallissosialismin puolesta hyödynnetty. Hegelin kansanhenki, Platonin oikeudenmukainen valtio, saksalainen idealismi ja metafysiikka samoin kuin henkilökohtaisen vastuun periaate, jopa Kantin kategorinen imperatiivi, eli kaikki mikä saksalaisessa hengenperinnössä oli hyvää ja kallisarvoista, tulkittiin niiden käsitysten suuntaisesti, joita natsivaltioilla oli päämäärästään, tarkoituksistaan ja oikeutuksestaan. Kun Stalingradin taistelun käänteen jälkeen Preussin sotilasaristokratia yritti yhä sinnikkäämmiin purkaa toivottomaksi tulleen liiton Hitlerin kanssa — aina 20. heinäkuuta 1944 toteutettuun attentaattirytykseen saakka — oli myös Eduard Sprangerissa ja Hans-Georg Gadamerissa havaittavissa, että Potsdamin henki alkoi epäröidä.

Natsivaltion häviö toi nopean lopun myös tälle filosofiselle muodostumalle. Die Deutsche Philosophische Gesellschaft

(Saksalainen filosofinen seura), joka oli vuoden 1933 jälkeen noussut valtiota lähellä olevaksi katto-organisaatioksi, lakkasi yksinkertaisesti olemasta, ilman että sitä olisi muodollisesti purettu tai että kukaan olisi siihen erityisemmin puuttunut. Muun eliitin tavoin filosofit kokivat siirtymisen järjestelmästä toiseen, kansallissosialismista uuteen järjestykseen enemmän esteeksi kuin vapautukseksi. Maaliskuusta 1946 lähtien käynnissä olleen natsismin kittkemiskampanjan syytöksiin varautuneina he pelkäsivät oppituliensa ja virkojensa puolesta. Kuitenkin jo pian tuomioistuimet siirtyivät saksalaiseen hallintoon ja muuttuivat rehabilitoinnin instansseiksi. Lopusta huolehtivat kollegiaaliset kuppikunnat, joissa filosofit antoivat toinen toisilleen puhtaustodistuksia. Näin esim. Arnold Gehlen antoi Helmut Schelskyn todistaa, että heidän työnsä sensuuriviranomaisille (Rosenbergin virastossa) oli luonteeltaan puhtaasti ”asiallista” eikä mitään ”puolue-toimintaa”.

Syällisyyden ja sovituksen professorit

Vuoden 1945 historianmurros jäi kuitenkin intellektuaalisesti ainutlaatuiseksi ilmiöksi. Saksalainen filosofia ja sen valtiovallan intresseihin perustuva traditio oli ajautunut poikkeustilaan. Sen ytimeen oli osunut: Saksan valtio oli juuri tuhoutunut ja valtion uusi status oli vasta piirtymässä esiin. Samalla sen filosofiselta erityisosaamiselta, hallitsevan valtiojärjestyksen yhteiskunnallisen mielekkyyden osoittamiselta, oli viety pohja. Yhtä kaikki tänä valtiottomana välikautena alkoi filosofia omalaatuisesti kukoistaa. Melkein kaikki nimekkäät filosofit tarttuivat moraalisiin auktoriteetteina tilaisuuteen sanoa sanottavansa.

Siellä missä yliopisto avattiin, uusi aikakauslehti ilmestyi tai missä puhuttiin julkisesti Saksan uudistumisesta, paikalla oli aina myös filosofeja. Useimmat puheenvuorot olivat samalla epäsuoria hakemuksia: ”Täten suosittelen itseäni tulevan järjestyksen arvojen ja merkitysten haltijaksi ja ylläpitäjäksi.” Vaikea kysymys oli, millainen ajattelu oli taroituksenmukaista nyt kun sodanjälkeisissä epävarmoissa olosuhteissa oli laskettava perusta henkisellemälleenrakentamiselle — ja uudelle uralle. Se pakotti hetkeksi luopumaan totutuista ajatusmalleista. Oli nojaututtava voittajiin ja heidän käsityksiinsä tai kirkkoon, kristinuskoon ja länsimaiseen traditioon, rajoja ja aikakausia ylittäviin suureisiin. Gadamer tervehti ilolla yliopistojen avaamista työläisille, Heidegger löysi marxilaisuudesta arvokkaan keskustelukumppanin ja Schelsky lämpeni demokratian ja suunnittelutalouden ideoille.

Miehitysvaltojen sotilashallinnot uskoivat jo varhain korkeakoulutoiminnan uudelleenaloittamisen ryvettymättömän henkisen aatelin edustajina pidetyille Julius Ebbinghausille Marburgissa, Eduard Sprangerille Berliinissä, Hans-Georg Gadamerille Leipzigissä ja Karl Jaspersille Heidelbergissä. Se sisälsi velvollisuuden sekä ottaa moraalinen vastuu kansallissosialistisesta aikakaudesta että antaa uudelle alulle päämäärä ja tarkoitus. Näihin päämääriin pyrittiin paitsi moraalisesti sitoutuen myös kylmäverisesti; näyttämökuului niin ”syällisyyden ja sovituksen professoreille” kuin myös niille eetikoiille, jotka ajattelivat asian loppuunkäsittelyksi. Kantilainen Ebbinghaus julkaisi teoksensa *Brief an einen Amerikaner über die Schuldfrage* (1946). Hän tekee eron saksalaisten poliittisen yhteisvastuun, juridisesti tuomittavan ja rangaistavan toiminnan, sekä kantilaisittain ymmärrettyn, omatunnon tuomioistuimen eteen kuuluvan yksilöllisen syällisyyden välillä. Tämän erottelun tarkoituksena on saksalaisten kollektiivisen syällisyyden torjuminen ja riip-

pumattoman oikeudellisen ja valtiollisen statuksen varmistaminen. ”On väärin sanoa, että te saksalaiset olette kaikki tyynni rikkoneet velvollisuutenne ihmiskuntaa kohtaan, ja että syyllisenä Hitlerin komento on rangaistus kohdistuu jokaiseen teistä ... Sen tähden minun harras toivomukseni on, että sitä syyllisyyden laskua, jonka liittoutuneet nyt esittävät Saksan kansalle, olisi punnittu tarkemmin.”

Eriytetymin ja vakuuttavammin mielipiteensä ilmaisee Karl Jaspers, joka toimi Heidelbergissa amerikkalaisten viranomaisten yhteyshenkilönä korkeakoulu-uudistuksessa. Natsiaikana häntä ahdisteltiin, koska hän ei halunnut erota juutalaisesta vaimostaan. Nyt hänestä tuli antifasistisen ja demokraattisen porvariston puolestapuhuja ja parhaimpien saksalaisten traditioiden edustaja. Legendaarinen aikakauslehti *Wandlung*, jota hän julkaisi yhdessä Dolf Sternbergerin, Alfred Weberin ja Werner Kraussin kanssa, pyrki olemaan uuden demokraattisen jälleenrakennuksen foorumi, poliittisesti moniääninen ja saksalaista yhteistyötä edistävä. Jasperin mielestä USA:n sanelema uudelleenkasvatus tuli omaksua itsekasvatukseksi. Voittajat ”ovat julistaneet: Saksan kansaa ei pidä tuhota ja Saksan kansaa pitää kasvattaa. Näitä heidän meille antamiaan oikeuksia meidän tulee nyt myös käyttää.” Hänen luentonsa *Schuldfrage* talvilukukaudella 1945/46 oli ensimmäisiä saksalaisia kannanottoja natsirikoksiin, joista siihen aikaan muistutettiin julisteissa, joissa oli ”kuvia ja kertomuksia Belsenin keskitysleiriltä sekä ratkaiseva lause: Se on teidän syytänne!”

Jaspers puhuu aluksi kuin sielunhoitoterapeutti, joka johdattaa kuulijansa katharttiseen prosessiin. Saksalaisten täytyy ”vuoropuhelussa” voittaa uppiskainen vaikeneminen ja lamaannuttava puhumattomuus, selvittää syyllisyytensä ja ottaa vastuu. ”Siten me hankimme välttämättömän perustan voidaksemme puhua muiden kansojen kanssa. Tämä tie on ainoa, jolla estämme sielujamme joutumasta paaria-luokkaan.” Tämä itsepuhdistautuminen edellyttää selvitystä saksalaisten syyllisyydestä ja poliittisesta vastuusta. Mitä valtiorikoksiin tulee, Jaspers painottaa Nürnbergin kansainvälisen sotilastuomioistuimen legitimiisyyttä. ”Oikeudenkäynti on tulosta siitä tosiasia, että me emme ole vapautuneet rikollisesta hallinnosta itse, vaan liittoutuneiden avulla.” Tärkeätä on se, että oikeudenkäynti käsittelee ”johtajien rikoksia” eikä niinkään ”tuomitse kansaa kollektiivisesti”.

Kaikkien, myös ”epäpoliittisten” saksalaisten, on kannettava poliittinen vastuu. Vastuu pitää sisällään korjauksia ja hyvityksiä. ”Poliittisesti se tarkoittaa sitä, että sisäisestä vakaumuksesta ja itse puutteesta kärsien suoritetaan oikeuden vaatimat korvaukset, jotka palauttavat Hitlerin hyökkäyksen kohteeksi joutuneille kansoille osan siitä, mitä on tuhattu.” Moraalinen kysymys syyllisyydestä sen sijaan koskettaa yksityisiä ihmisiä ja tähtää katumukseen ja sisäiseen kääntymykseen. Tilille vaaditaan konservatiivista johtajistoa, niitä, jotka ”tiesivät tai olisivat voineet tietää” ja silti sallivat sen tapahtua. Jaspers mainitsee nimenomaan ”kaikissa johtavissa asemissa olevien saksalaisten upseerien moraalisien rappion”.

Tätä varhaista syyllisyydentunnustusta enempää Saksan porvaristo ei myönnä myöhemminkään. Vastahakoisuus ilmeni tuolloin vielä hillittynä. Carl Schmitt, joka oikeutti juridisesti Röhm-murhat ja natsien antisemitistisen lainsäädännön, kutsui Jaspersia päiväkirjassaan (*Glossarium*, ilmestyi 1991) ”vapautetun Saksan henkieteen pin-upiksi”. Puolustusasemia kehitettiin jo varhain. Sprangerin, joka oli vuonna 1933 mukana Stahlhelm-järjestössä ja jonka Gestapo pidätti vähäksi aikaa yhteyksistä heinäkuun 20. päivän attentaattirytyksen tekijöihin, tehtävänä oli Berliinin

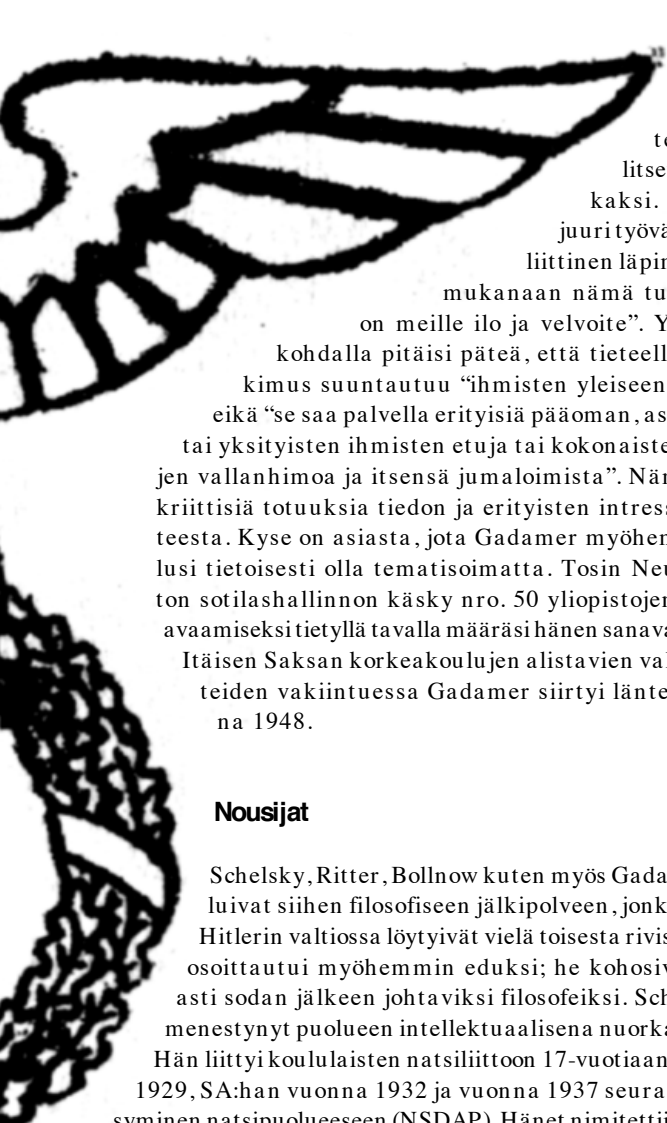
yliopiston avaaminen. Luennoissaan *Die Frage der deutschen Schuld*, jotka hän piti vuoden 1946 alussa, hän erottaa toisistaan poliittisen, siveellisen ja uskonnollis-kristillisen syyllisyyden. Nojautuen evankelisen kirkon synnintunnustukseen ja ”meidän pappimme Niemöllerin” Erlangenissa pitämään puheeseen hän selitti: ”Ei ole epäilystäkään, että kristittyinä meidän täytyy tunnustaa: olemme kaikki syyllisiä siihen, mitä Saksassa on vuodesta 1933 lähtien tapahtunut.”

Jumalan edessä ”me saamme olla varmoja armollisesta anteeksiannosta”, mikä siveellisessä mielessä merkitsee sitä, ”että pääsemme tulevaisuudesta ajatellen irti syyllisyyden kuormasta, jonka me auliisti ja avoimesti itsellemme tunnustaen otamme harteillemme”. Sitä paitsi kristinuskoei tunne ”ylipäättäänsä vahingonkorvaamisen kautta tapahtuvaa sovitusta”. Poliittinen synnintunnustus ”juhollisessa vakavuudessa”, ”tarkoin harkitun tekstin kera”, osoitetaan ”tuleville historiankirjoittajille ja ammattipoliitikoille”. ”Julkista syyllisyydessä rypemistä” on vältettävä, jotta ”Saksan kansa ei kokonaan kadottaisi tunnetta kansallisesta arvostaan”. Mukaan on liitetty polemiikki ”kaikkien miehitysvaltojen rangaistustoimia” vastaan: ”Koska nämä toimenpiteet suoritetaan ilman selvästi tiedostettavia normeja ja rajoituksia, niin emme pidä niitä oikeudenmukaisina vaan yksinkertaisesti sotatilan jatkona.” Kyse on varhaisesta, Potsdamin hengessä Preussin protestantismiin piirustuslaudalla hahmotellusta yrityksestä julistaa asia loppuunkäsitellyksi.

Kokonaan toinen oli tilanne Leipzigin: 21. tammikuuta 1946 oli Neuvostoliiton sotilashallintomittännyt Hans-Georg Gadamerin Leipzigin yliopiston rehtoriksi. Hän piti virkaanastujaispuheensa tieteen alkuperäisyydestä samana vuonna helmikuun viidentenä päivänä. Hän aloitti pakollisella tunnustuksella yliopistojen epäonnistumisesta: ”hyvä ja jalo kulttuurin ja inhimillisyyden perinne” on osoittautunut ”voimattomaksi”, sen ”oikeus elämään” on käynyt epävarmaksi. ”Sillä miten muuten vapaan tieteen tutkimuksen ja opetuksen tyssijät olisivat voineet jäädä kansamme irtipäässeiden pahojen henkisten voimien raivon jalkoihin”. Sen tähden tarvitaan todellinen uusi alku, jossa tulee ”määritellä uudelleen yliopiston toimintaperiaatteet ja arvot”. Kyse ei ole pelkästään ”yliopistojen sisäisestä asiasta”, vaan se koskee koko yhteiskuntaa, myös puolueita ja ammattiyhdistyksiä.

Gadamer, joka muuten oli erikoistunut muuntamaan kreikkalaisen klassismin suurporvarillisen ylevyyden voiteluaineeksi, kumarsi työläisten edessä, jotka oli nyt muodollisesti koho-

tettu hallitsevaksi luokaksi. "Se, että juuri työväestön poliittinen läpimurtotuo mukanaan nämä tunnukset, on meille ilo ja velvoite". Yliopiston kohdalla pitäisi päteä, että tieteellinen tutkimus suuntautuu "ihmisten yleiseen hyvään" eikä "se saa palvella erityisiä pääoman, asevoimien tai yksityisten ihmisten etuja tai kokonaisten kansojen vallanhimoa ja itsensä jumaloimista". Nämä olivat kriittisiä totuuksia tiedon ja erityisten intressien suhteesta. Kyse on asiasta, jota Gadamer myöhemmin halusi tietoisesti olla tematisoimatta. Tosin Neuvostoliiton sotilashallinnon käsky nro. 50 yliopistojen jälleenaamiseksi tietyllä tavalla määräsi hänen sanavalintansa. Itäisen Saksan korkeakoulujen alistavien valtarakenteiden vakiintuessa Gadamer siirtyi länteen vuonna 1948.

Nousijat

Schelsky, Ritter, Bollnow kuten myös Gadamer kuuluivat siihen filosofiseen jälkipolveen, jonka asemat Hitlerin valtiossa löytyivät vielä toisesta rivistä. Tämä osoittautui myöhemmin eduksi; he kohosivat nopeasti sodan jälkeen johtaviksi filosofeiksi. Schelsky oli menestynyt puolueen intellektuaalisena nuorkaaderina. Hän liittyi koululaisten natsiliittoon 17-vuotiaana vuonna 1929, SA:han vuonna 1932 ja vuonna 1937 seurasi hyväksyminen natsipuolueeseen (NSDAP). Hänet nimitettiin vuonna 1943 Strassbourgin valtakunnanyliopiston ylimääräiseksi professoriksi. Wehrmachtissa hän saa vutti kunniamerkein palkittuna yliluutnantin arvon ja SA:ssa kompanianpäällikön arvon. Vuonna 1945, paettuaan täpärästi Königsbergin motista, hän rakensi Flensburgissa ja Hampurissa Saksan punaisen ristin vangittujen ja pakolaisten etsintäkoneiston. Intellektuaalisen varustuksen uuteen akateemiseen nousuun hän hankki opiskelemalla yhdessä Arnold Gehlenin kanssa amerikkalaisten kirjastossa Karlsruhessa. Heidän opiskelunsa yhteiset tulokset ovat löydettävissä kirjoituksesta *Das Freiheitswollen der Völker und die Idee des Planstaates* (Kansojen vapaudentahto ja suunnitteluvaltion ajatus). Se voitti kirjoituskilpailun, jonka aiheena oli "kansalaisvapauksien perustuslaillinen turvaaminen ennen ja nyt", ja ilmestyi vuonna 1946 *Überparteilichen Demokratischen Arbeitsgemeinschaft*in julkaisusarjassa (vihkot 1-2).

Siinä missä Hobbesia käsittelevässä habilitaatioväitöskirjassaan (1940) Schelsky oli kunnostautunut vahvan valtion teoreetikkona, hän nojautui nyt miehittäjävaltoihin ja esittäytyi läntisten demokratiateorioiden asiantuntijana, joka kantoi huolta myös uuden valtiosäännön laatimiseen liittyvistä ongelmista. Hän puolustaa "taloudellisten prosessien kokonaisvaltaista ohjailua", joka toteutuu "sosialistisessa suunnitteluvaltiossa", jonka "tärkein varsinainen saavutus" on "yksilönvapaus". Yllättävä ehdotus myöhemmältä CSU-neuvonantajalta. Mutta kuten tiedetään myös CDU käytti "sosialismia" tunnuksenaan Ahlenin ohjelmassa. Ymmärrettäväksi tulee joka tapauksessa se, mikä teki Schelskyn päteväksi ammattiyhdistyksiä lähellä olleen hampurilaisen Akademie für Gemeinwirtschaftin johtajan virkaan vuonna 1948. Hänen natsimenneisyytensä herätti huomiota vasta 60-luvun puolessavälissä. Hän sivuutti sen "nuoruuden syntinä", mutta Bielefeldin yliopiston perustamisvaliokunnasta hän

kuitenkin joutui vetäytymään.

Nimi Joachim Ritter liitetään nykyään hänen alullepanemansa ja kuolemaansa asti (1974) päätoimittamaan filosofian historian sanakirjaan *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, joka on yksi Liittotasavallan kunnianhimoisimmista sanakirjahankkeista. Hänen 40-luvun lopulla Münsterissä perustamastaan "Collegium Philosophicumista", jossa myös Carl Schmitt silloin tällöin vieraili, on lähtöisin nykyisin vaikutusvaltainen uuskonservatismiin sukupolvi: Ernst-Wolfgang Böckenförde, Karlfrieder Gründer, Hermann Lübbecke, Odo Marquard, Günter Rohrmoser, Robert Spaemann.

Ritter aloitti Weimarin tasavaltaa puolustaneen Ernst Cassirerin assistenttina ja väitettiin hänen olleen eräissä vaiheissa jopa kommunisti. Mutta vuonna 1933 Cassirerin täytyi lähteä maanpakoon ja Ritter kaatui "kuin tinasotilas", kuten Cassirerin vaimo muistelee. Hän liittyi natsiopettajien liittoon (NSLB) ja NS-Studentenkampfhilfe -järjestykseen sekä allekirjoitti Hitleriä tukevan julistuksen. Natsipuolueen jäsen hänestä tuli vuonna 1937. Tosin puolueen silmissä tämä ei hyvittänyt hänen tasavaltalaista tallinlemuaan eikä hänen avioliittoaan vuonna 1928 kuolleen juutalaisnaisen kanssa. Puolueen henkilöarkiston tiedoissa hänet leimattiin "taivastavasti naamioituneeksi".

Vasta kun hän kunnostautui sekä Hampurin alueen koulutusviraston esittelijänä että puolueideologi Rosenbergin ja Baeumlerin silmissä, olivat opportunistiepäilyt pois pyyhkäistyt. Nyt hän oli puolueen nousevaa filosofipolvea: vuonna 1939 hän sai dosentuurin, vuonna 1943 kolmivuotisen asepalveluksen jälkeen vakinaisen professuurin Kielissä; puolueen toiveesta hänet vapautettiin rintamapalveluksesta.

Uusi aikakausi alkoi Ritterille brittiläisellä sotavankileirillä 13 Shap Wells. Vuonna 1945 hän julkaisi leirin lehdessä *Arbeit am Aufbau* artikkelin T. S. Eliotista (julkaistu myöhemmin kokoelmassa *Subjektivität*, 1974). Noina valtiottomina aikoina Ritter etsi tukea "kristillisestä traditiosta" ja "pysyvien olosuhteiden" jumalallisesta järjestyksestä, jotka hän määritteli Eliotin runouden keskipisteeksi. Sanoma, jonka Ritter häneltä omi oli valistuksen vastaisuus, joka suhtautui kulttuuri-kriittisesti maallistumisen aikakauteen. Saksan katastrofi luetaan siekailematta, ikään kuin ei olisi ollut mitään konkordaattia eikä Hitlerin sotasuunnitelmien rahoittajia, modernin irrallisuuden ja jumalattomuuden syyksi: "siteet on tuhottu ja ihminen on raunioiden edessä. Reaalisessa hävityksessä ilmenee sisäinen tappio." Ritterin sanat jumalallisen järjestyksen "kuuluttamisesta" ja "säilyttämisestä" virittivät jolliittokansleri Adenauerin aikakauden perussävelen.

Heideggerin oppilaan Friedrich Bollnowin kohdalla tilanne oli hyvin samankaltainen. Myös hän hakeutui vuoden 1933 jälkeen puolueen läheisyyteen: hän liittyi samana vuonna Rosenbergin "Kampfbund für deutsche Kulturin" (Saksalaisen kulttuurin puolesta taisteleva liitto) ja vuonna 1934 natsiopettajien liittoon NSLB:hen ja natsien sosiaalijärjestykseen NSV:hen (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt). Kun hänen nimityksensä vakinaisen professorin virkaan Psykologian ja Pedagogiikan Instituuttiin Gienssiin oli vuonna 1938 vireillä, hänen uskollisuuttaan epäiltiin huolimatta hänen velvollisuudentuntisesta osallistumisestaan puolueen tilaisuuksiin. Hänellä epäiltiin olleen ennen vuotta 1933 suhteita "Internationale Sozialistische Kampfbundin". Kaikesta huolimatta virkaan nimitys toteutui ja Bollnow osoittautui luottamuksen veroiseksi. Hän ei ainoastaan liittynyt puolueeseen (jäsenhakemus 1. 5. 1940) vaan osoittautui yhdeksi puolueen todellisista ideologisista avustajista. Hänen työnsä "*Über die Ehrfurcht*" (Kunnioituksesta; Blätter für deutsche Philosophie 4/1943) nivoi antisemitistisen kaunan yhteen uskonnon leimaaman mentaliteettirakenteen kanssa. Hän

mursi kahtia sen kristillisen periaatteen, jonka mukaan kaikkea elämää on kunnioitettava, erottamalla alhaisemman elämänlajin: “kaikki elämä ei ole samalla tavalla kunnioitettavaa, vaan on olemassa myös alhainen vain-elämä (Nur-leben), joka brutaalissa väkivallassaan ja ‘limaisessa’ muodottomuudessaan on pikemminkin vastenmielistä. Tämä elämänlaji ei olekaan heikko haavoittuvuuden vaan kaiken alhaista luonnehtivan sitkeän pysyvyyden mielessä.”

Kuva limaisesta ja alhaisesta vain-elämästä, inhoon sisältyvän hävittämispulssin oivasta kohteesta, pyrkii soveltamaan propagandan “juutalaisesta ali-ihmisestä” ja “elinkelvottomasta elämästä” yhteen kristillisten arvojen kanssa. Sodan jälkeen Bollnow menestyi alkuperäisen saksalaisen luonteenlaadun asiantuntijana. Vuonna 1947 ollessaan professorina Mainzissa hän palasi uudelleen kunnioituksen teemaan (*Die Ehrfurcht*, 1947). Hän kirjoittaa jälleen: “Kaikki elämä ei ole samalla tavalla kunnioitettavaa. On olemassa myös tietty vain-elämä, joka brutaalissa väkivallassaan ja ‘limaisessa’ muodottomuudessaan on pikemminkin vastenmielistä...” — Filosofiaa Auschwitzin jälkeen.

Niin puhui Zarathustra

Zeitschrift für die Philosophische Forschung esitti vuonna 1947 kutsun syyskuiseen kongressiin Garmisch-Partenkircheniin. Tuskin kukaan filosofi halusi jäädä pois tästä ensimmäisestä edustavasta sodanjälkeisestä tapahtumasta filosofian alalla. Kaiken kaikkiaan 167 intellektuellia kokoontui vahvistamaan oman arvontuntoaan tässä kolkossa valtiollisen epävarmuuden tilanteessa, joukossa Bollnow, Hellpach, Hartmann, Litt, Heimsoeth, Ebbinghaus ja Tillich. Suuruuksista puuttuivat vain Heidegger ja Jaspers. Syynä lienee ollut se, että Jaspers vastusti ponnekkaasti Heideggerin nimittämistä uudelleen Freiburgin professuuriin. Nyt tartuttiin kaikenlaisiin aiheisiin kuten eksistentiaalifilosofia, ontologia, Platon, logiikka, vitalismi ja oikeusfilosofia, olipa mukana jopa “kaukoidän filosofioita” sekä “dialektista ja historiallista materialismia” tutkivia työryhmiä.

Vain kahteen aiheeseen ei kajottu, nimittäin syyllisyyskysymykseen, jonka käsittely siirrettiin epämääräiseen ajankohtaan, sekä filosofian rooliin taakse jääneinä vuosina. Muuten kaikki näytti mahdolliselta: vuoden 1934 jälkeen kuolleita kollegoita muistettaessa ei tehty eroa uhreihin ja rikollisiin. Juutalaisena vainottu Ernst Cassirer, murhattu Moritz Schlick sekä teloitettu Kurt Huber mainittiin samassa hengenvedossa kuin rasistit Bruno Bauch ja Erich Jaensch sekä SS-mies Theodor Lipps.

Seuraava kongressi elokuussa 1948, pian rahauudistuksen jälkeen, paistatteli jo valtion perustamisen esihoidteissa. Theodor Litt piti sekä avajais- että päättäjäispuheen, Tillich puhui aiheesta “filosofis-henkinen tila ja protestanttisuus”, Spranger aiheesta “kulttuurien kohtaaminen filosofisena ongelmana” ja Freyer aiheesta “maailmanhistorian ykseyden ongelma”. Perustettiin Leibniz-seura sekä nähtiin vaivaa Kant-seuran elvyttämiseksi. Muutos kodittomuudesta ja henkisestä ulkopuolisuudesta uuden valtiollisuuden tarjoamaan turvaan tapahtui suorastaan lainmukaisen johdonmukaisesti. Vanhan ajattelun paluu ajoi Jaspersin katkeraan tilinpäätökseen. Näin on ratkaistu, “ettei Saksassa ole määrä tapahtua mitään muutosta, vaan kaiken on määrä pysyä ennallaan”, hän kirjoitti Liittotasavallan syntymätodistukseen. Pettyneenä hän palasi 1948 Sveitsiin Baselin yliopistoon: “Vuodet 1945-48 olivat hukkaan heitettyt.”

Suomentaneet Riitta Särkiniemi ja Olli Löytty